

Вучэбны дапаможнік «Беларуская мова. 3 клас» для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання

У 2017/2018 навучальным годзе навучанне беларускай мове ў III класе будзе адбывацца па адзіным вучэбным дапаможніку для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання (Свірыдзенка, В. І. Беларуская мова : вучэб. дапам. для 3-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання : у 2 ч. / В. І. Свірыдзенка. — Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2017). Вучэбны дапаможнік распрацаваны на аснове матэрыялаў, якія былі прызнаны лепшымі на чацвёртым этапе конкурсу на стварэнне вучэбных дапаможнікаў для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі. У аснову яго распрацоўкі пакладзены зыходныя палажэнні кампетэнтнаснага, лінгвакультуралагічнага, камунікатыўна-дзеяснага і асобна арыентаванага падыходаў. Дапаможнік уключае матэрыял, які прадугледжвае:

- засваенне моўных ведаў, выпрацоўку ў навучэнцаў моўных уменняў і навыкаў;
- выпрацоўку маўленчых уменняў і навыкаў;
- выпрацоўку камунікатыўных уменняў і навыкаў;
- засваенне традыцыйнага маўленчага этыкету, моўных норм, міжмоўнай аманіміі.

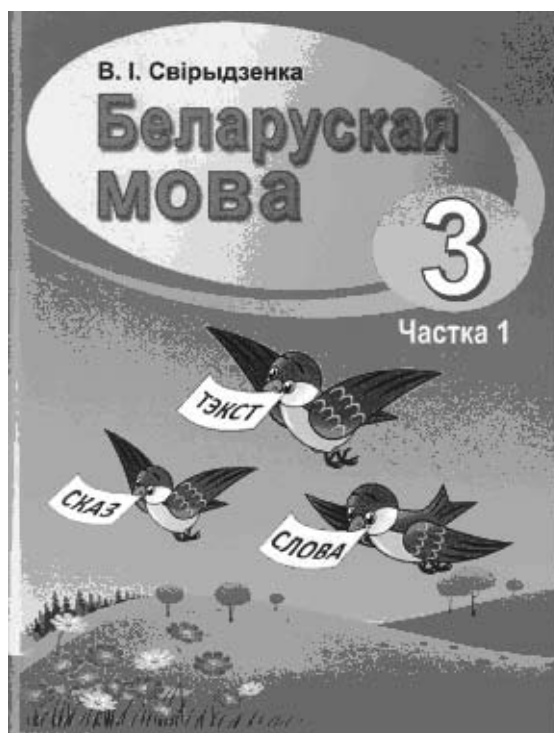
Першая зместавая лінія прадстаўлена звесткамі аб сістэме **моўных адзінак і заканамернасцяў іх функцыянавання** (правілы, лінгвістычная інфармацыя для азнаямлення), **алгарытмамі** для правядзення розных відаў разбору (сіntaxічнага, марфалагічнага, марфемнага), практыкаваннямі, накіраванымі на адпрацоўку інтанацыйных, лексікаграматычных і пунктуацыйных уменняў і навыкаў навучэнцаў.

Другая зместавая лінія прадстаўлена практыкаваннямі, якія маюць на мэце выпрацоўку ў навучэнцаў **уменняў і навыкаў у розных відах маўленчай дзейнасці**: аўдзіраванні, чытанні, гаварэнні, пісьмовым маўленні.

Трэцяя зместавая лінія прадстаўлена практыкаваннямі, накіраванымі на выпрацоўку ў навучэнцаў **камунікатыўных уменняў і навыкаў** (уменняў і навыкаў выкарыстання розных відаў маўленчай дзейнасці ў пэўных маўленчых сітуацыях).

Чацвёртая зместавая лінія прадстаўлена практыкаваннямі і заданнямі, накіраванымі на засваенне **ветлівых слоў і зваротаў**, якія выкарыстоўваюцца ў розных сітуацыях зносін (вітанне, развітанне, просьба, падзяка, прабачэнне), размежаванне **міжмоўных амонімаў**, засваенне **моўных норм** (граматычных, арфаграфічных, пунктуацыйных).

Дапаможнік утрымлівае заданні, якія садзейнічаюць дасягненню вучнямі метапрадметных

вынікаў навучання: развіццю ўмення прымаць і захоўваць мэты і задачы вучэбнай дзейнасці, выконваць заданні творчага і пошукавага характару, планаваць і кантраляваць свае вучэбныя дзеянні, працаваць з мадэлямі і схемамі, выкарыстоўваць маўленчыя сродкі для рашэння камунікатыўных і пазнаваўчых задач; авалоданню лагічнымі дзеяннямі параўнання, аналізу, сінтэзу, абагульнення, класіфікацыі, навыкамі сэнсавага чытання тэкстаў.

Некаторыя заданні накіраваны на развіццё ў вучняў уменняў работы з рознымі крыніцамі інфармацыі на беларускай мове.

Для арганізацыі кагнітыўнай рэфлексіі пасля вывучэння кожнага раздзела дапаможніка прапановаецца рубрыка «Правер сябе».

Асабліва ўвага надаецца этапу знаёмства з новым моўным матэрыялам. Пазнанне і асэнсаванне навучэнцамі моўных з'яў адбываецца ў працэсе сумеснай дзейнасці з настаўнікамі і аднакласнікамі, накіраванай на аналіз узорных тэкстаў невялікага аб'ёму з мэтай выяўлення функцыянальных магчымасцей моўных адзінак.

Акрамя таго, на аснове аналізу тэксту арганізуецца работа па фарміраванні ў навучэнцаў уменняў ствараць уласныя выказванні ў вуснай або пісьмовай форме.

Варыянты вывучэння новага матэрыялу распрацаваны з улікам магчымасці рацыянальнага выкарыстання праблемна-пошукавых метадаў, якія дазваляюць рэалізоўваць пазнаваўчую, пераўтваральную і даследчую функцыі вучэбнай дзейнасці. Праз сістэму заданняў арганізуецца дзейнасць вучняў па самастойным асэнсаванні паняццяў, фарміраванні ўменняў і навыкаў. Для арганізацыі пошукавай і даследчай дзейнасці ўводзіцца рубрыка «Праблемнае пытанне». Для фарміравання спосабаў дзейнасці прапанаваны алгарытмы, якія ўводзяцца праз праблемныя сітуацыі і складаюцца самімі навучэнцамі. Апорныя

схемы ў сімвальнай форме тлумачаць асноўныя правілы, спрыяюць іх запамінанню. Рубрыка «Завяжы вузляк» знаёміць вучняў з пэўнымі моўнымі асаблівасцямі, якія неабходна ведаць.

Вучэбны матэрыял дапаможніка ўяўляе сабой сістэму вучэбна-практычных задач. У працэсе рашэння гэтых задач навучэнцы не толькі знаёмяцца з моўнымі адзінкамі, асаблівасцямі іх функцыянавання ў маўленні і культурнай інфармацыяй, зключанай у іх, але і выпрацоўваюць індывідуальныя здольнасці арыентавацца ва ўмовах зносін, планаваць маўленчую дзейнасць і кантраляваць развіццё камунікацыі.

Распрацоўкі ўрокаў па новым вучэбным дапаможніку

Метадычныя рэкамендацыі да вывучэння раздзела «Паўтарэнне»

Вывучэнне беларускай мовы ў III класе пачынаецца з раздзела «Паўтарэнне», які мае на мэце актуалізаваць веды вучняў пра гукі мовы, іх абазначэнне на пісьме літарамі, пра напісанні, заснаваныя на фанетычным прынцыпе правапісу (**о, э – а, е – ё – я, ў, д – дз, т – ц**, зацвярдзелых і падоўжаных зычных, апострафа і раздзяляльнага **ь**), пра правапіс вялікай літары ў словах. З апорай на схемы навучэнцаў прапануецца ўспомніць характарыстыкі гукаў, спосабы перадачы гукаў мовы на пісьме, асноўныя правілы правапісу, з якімі знаёміліся ў II класе. Вучні практыкуюцца ў размяшчэнні слоў у алфавітным парадку, у падзеле слоў на склады і вызначэнні націскных складоў, у правядзенні частковага фанетычнага разбору. Адначасова арганізуецца праца па развіцці маўлення: адпрацоўка правільнага вымаўлення гукаў і іх спалучэнняў у працэсе чытання і завучвання скарагаворак; тлумачэнне значэнняў слоў, назіранне за сэнсаадрознівальнай роляй націску ў словах-амографах, за лексічнымі амонімамі, падбор блізкіх і супрацьлеглых па значэнні слоў; тлумачэнне значэнняў прыказак, іншых устойлівых выразаў, дапаўненне сказаў словамі, сэнсавае чытанне тэкстаў, складанне па пытаннях вусных выказванняў пра святы, сваякоў. Для высокаматывавальных вучняў прапануецца падрыхтоўка вусных паведамленняў на аснове працы з рознымі крыніцамі інфармацыі (дзіцячыя энцыклапедыі, інтэрнэт-рэсурсы).

Урок 1. Паўтарэнне

Мэты: актуалізаваць веды трэцякласнікаў пра гукі мовы, іх абазначэнне на пісьме літарамі, сэнсаадрознівальную ролю гукаў, алфавіт і яго ролю ў жыцці людзей, адпрацоўваць уменні адрозніваць галосныя і зычныя гукі, націскныя і ненаціскныя галосныя, цвёрдыя і мяккія зычныя; выпрацоўваць вымаўленчыя навыкі, развіваць звязнае маўленне; выходзіць цікавасць да вучобы, павагу да разумных людзей.

Абсталяванне: схема правапісу вялікай літары ў словах.

1. Паўтарэнне вывучанага.

1. Уступная гутарка.

— Дзеці, вы ўжо сталі трэцякласнікамі. У гэтым навучальным годзе мы з вамі будзем працягваць спасцігаць таямніцы беларускай мовы. Дапаможа нам у гэтым падручнік. Разгледзьце яго ўважліва, звярніце ўвагу на змест, форзацы, умоўныя абазначэнні на старонцы 2.

З апорай на змест і форзацы падручніка вучні называюць тэмы, якія будуць вывучацца на ўроках беларускай мовы, разглядаюць умоўныя абазначэнні, знаёмяцца з іх значэннем, знаходзяць іх у дапаможніку.

2. Работа па падручніку.

— Спачатку мы ўзнавім веды пра беларускую мову, якія атрымалі ў папярэдніх класах. Разгледзьце ўважліва схему на старонцы 3. Адкажыце, якімі бываюць гукі мовы? Якімі бываюць галосныя гукі? Якімі бываюць зычныя гукі? Як гукі мовы перадаюцца на пісьме? Назавіце суседу па парце ўсе літары беларускай мовы ў алфавітным парадку (арганізоўваецца праца ў парах). Для чаго трэба добра ведаць алфавіт?

Практыкаванне 1.

— Прачытайце верш. Разгледзьце малюнак да верша. Якія важныя падзеі ў жыцці вучняў адбываюцца ў верасні? Раскажыце, як вы рыхтуецеся да Дня ведаў. Чаго чакаеце вы, аб чым задумваецеся перад першым паходам у школу ў новым навучальным годзе?

Заслухоўваюцца выказванні некалькіх вучняў і вылучаюцца ўсе падзеі, якія папярэднічаюць Дню ведаў. Звяртаецца ўвага на тое, што ад сустрэчы са школай трэба чакаць новых ведаў, новых сяброў, новых уражанняў.

— Спішыце верш. Назавіце ў ім словы, у якіх літар больш, чым гукаў. (Вучні называюць словы *восень, дзяцей, дзень*.) Растлумачце, чаму ў гэтых словах не супадае колькасць гукаў і літар.

— Падкрэсліце ў вершы двухскладовыя словы.

3. Работа са схемай.

— Разгледзьце схему, размешчаную на дошцы. Прыгадайце і назавіце выпадкі напісання вялікай літары ў словах.

Алесь Пятровіч Іваноў

імёны гарадоў, прозвішчы людзей

Нарач

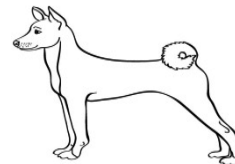
назвы мораў, рэк, азёр

Мінск

назвы гарадоў, вёсак, вуліц

Шарык

клічкі жывёл

Рэспубліка Беларусь

назвы краін

3 вялікай літары пішуцца

4. Работа па падручніку.

Практыкаванне 2.

— Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі. (Вучні па чарзе вусна дапаўняюць сказы патрэбнымі словамі, арфаграфічна прагаворваючы іх.) Самастойна запішыце сказы, якія атрымаліся. (Пасля выканання задання праводзіцца ўзаемаправерка напісанага. Слова, напісанне якіх можа выклікаць цяжкасці ў вучняў, настаўнік запісвае на дошцы.)

Практыкаванне 3.

— Прачытайце і адгадайце загадку. Якія словы падказалі вам адгадку? Якое значэнне маюць словы *вытокі*, *наўкола*? Запішыце слова-адгадку, абазначце ў ім націск, падкрэсліце літары, якія абазначаюць цвёрдыя зычныя гукі.

— Выпішыце з загадкі словы, якія адрозніваюцца адным гукам. Назавіце гукі, якімі адрозніваюцца словы. Падкрэсліце адпаведныя літары. У якой паслядоўнасці гэтыя словы будуць размяшчацца ў слоўніку?

— Вусна змяніце або адкіньце ў слоўце-адгадцы адзін гук так, каб атрымалася новае слова (школа — шкала, школа — кола).

Практыкаванне 4.

— Расстаўце словы ў алфавітным парадку і прачытайце прыказкі. Для чаго трэба вучыцца? Калі можна вучыць іншых? Запішыце прыказкі. Падкрэсліце ў словах літары, якія абазначаюць галосныя гукі.

Практыкаванне 5.

— Прачытайце лічылку. Якое значэнне мае слова *золкі*?

— Назавіце ў лічылцы словы, у якіх літар больш, чым гукаў. (Вучні называюць словы *шукаць*, *будзеш*.) Растлумачце, чаму ў гэтых словах не супадае колькасць гукаў і літар.

— Па жаданні вывучыце лічылку. Выкарыстайце яе ў гульні з сябрамі на перапынку.

Праводзіцца конкурс на лепшага чытальніка сорагаворкі.

II. Дамашняе заданне.

Практыкаванне 6.

III. Вынік уроку.

— Якімі бываюць гукі мовы? Як гукі перадаюцца на пісьме? Прывядзіце прыклады выпадкаў з жыцця, у якіх людзі карыстаюцца алфавітам.

Урок 2. Паўтарэнне

Мэты: актуалізаваць веды трэцякласнікаў пра сэнсаадрознівальную ролю націску, пра вымаўленне гукаў [o], [э] – [a] у словах, адпрацоўваць уменні правапісу літар **o, э – a, e, ё – я** ў словах; выпрацоўваць вымаўленчыя навыкі, узбагачаць слоўнік запас вучняў блізкімі па значэнні словамі; развіваць назіральнасць; выхоўваць любоў да прыроды.

Абсталяванне: малюнак пацерак і двух каралёў, схемы правапісу літар **o, э – a, e, ё – я** ў словах.

I. Праверка дамашняга задання.

— Якую адгадку мае загадка? Што можна прачытаць па першых літарах кожнага радка акразагадкі? Якія літары вы ўставілі ў словы? Чаму? Назавіце словы, якія вы падкрэслілі.

— Для чаго патрэбны глобус? На якіх уроках у школе мы карыстаемся ім?

II. Паўтарэнне вывучанага.**1. Работа па заданні на дошцы.**

На дошцы прычэплены малюнкi (с. 27) і зробленыя подпісы пад імі:

— Разгледзьце малюнкi. Прачытайце слова, якое запісана ніжэй, так, каб яно магло стаць подпісам да першага малюнка. А цяпер прачытайце слова так, каб яно магло стаць подпісам да другога малюнка. Чым адрозніваюцца словы *каралі* і *кара́лі*? Чаму важна правільна ставіць націск у словах?

каралі

Настаўнік вывешвае на дошку наступны малюнак:

— Разгледзьце малюнак і пазнаёмцеся яшчэ з адным значэннем слова *кара́лі* ў тэксце з практыкавання 7.

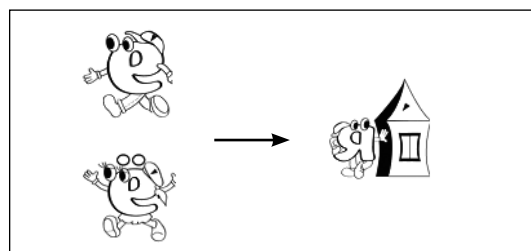
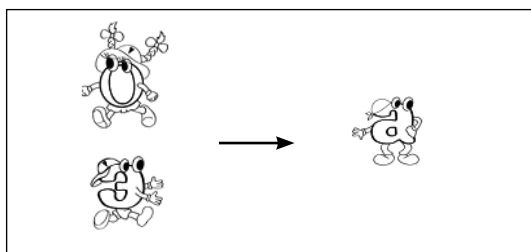
Вучні ўслых чытаюць тэкст М. Маляўкі.

— Як называецца прадмет на малюнку? З чаго робяць кара́лі? Як па-іншаму яны называюцца? Спішыце першы сказ. Абзначце націск у словах.

2. Работа па падручніку.

— Разгледзьце ўважліва схемы на старонцы 6. Успомніце і раскажыце, калі пішуцца літары **о, э – а, е, ё – я** ў словах.

Пасля таго як вучні прыгадаюць правіла правапісу гэтых літар, настаўнік вывешвае на дошку схемы-апоры.

Практыкаванне 8.

— Прачытайце скарагаворку. З якога гук пачынаецца ў ёй кожнае слова? Які гэта гук? Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць яго.

Праводзіцца конкурс на лепшага чытальніка скарагаворкі.

— Спішыце, устаўляючы ў словы прапушчаныя літары.

Пасля выканання задання праводзіцца ўзаемаправерка напісанага.

Практыкаванне 9.

— Паслухайце верш. Які малюнак асенняй прыроды створаны ў ім? Якія словы дапамаглі ўявіць восень падобнай на дзяўчыну? Пра якія пацёркі гаворыцца ў вершы? Прачытайце. Якія літары трэба ўстаўціць у словы? Чаму?

Спішыце, устаўляючы ў словы патрэбныя літары.

Вучні запісваюць верш, па чарзе каменціруюць правапіс вядомых ім арфаграм у кожным сказе.

— Змяніце выдзеленыя словы так, каб замест **о** трэба было пісаць **а**. Запішыце пары слоў, якія атрымаліся (*дапамог – дапамагла, на возе – вазі*).

Практыкаванне 10.

— Прачытайце загадку. З «рассыпаных» літар складзіце слова-адгадку. Утварыце ад яго новае слова так, каб замест [э] вымаўляўся гук [а] (*дрэва – драўляны*). Чаму загадка мае такую адгадку? Спішыце, устаўляючы ў словы патрэбныя літары.

Адзін з вучняў каменціруе напісанне слоў у час запісу загадкі. Пасля выканання задання праводзіцца ўзаемаправерка напісанага.

— Назавіце ў загадцы словы з супрацьлеглым значэннем (*вясной – увосень, улетку – узімку*).

III. Дамашняе заданне.

Практыкаванне 11.

IV. Вынік урока.

— Чаму важна правільна ставіць націск у словах? У якіх складах вымаўляюцца гукі [о], [э]? Які гук вымаўляецца замест іх у ненаціскных складах? Калі пішуцца літары **о, э – а** ў словах? Калі пішуцца літары **е, ё – я** ў словах?

Урок 3. Паўтарэнне

Мэты: актуалізаваць веды трэцякласнікаў пра адрозненні гукаў [у] і [ў], пра правапіс у словах літары **ў**, адпрацоўваць уменні падзелу слоў на склады, правапісу літар **ў, е, ё – я**; выпрацоўваць вымаўленчыя навыкі, узбагачаць слоўнікавы запас навучэнцаў прыказкамі, развіваць вуснае звязнае маўленне навучэнцаў; вихоўваць любоў і ўважлівыя адносіны да матулі.

Абсталёванне: малюнкi маку, дзяцей, карткі са словамі *мама, мамачка, мамуля, мамуся, матуля, матулька*, карткі са словазлучэннямі для арганізацыі арфаграфічнай працы і працы па развіцці маўлення.

I. Праверка дамашняга задання.

— Прачытайце прыказкі, якія вы запісалі. Назавіце сярод іх прыказкі пра працу. Чаму яны нас вучаць?

— Якія літары вы ўставілі ў словы? Раствлумачце іх правапіс.

Адзін з навучэнцаў называе словы, у якія ўстаўлялі літары, і тлумачыць правапіс арфаграм.

— Вусна змяніце слова (у) *лесе* так, каб замест **е** трэба было напісаць **я**. Вусна змяніце слова *знойдзеш* так, каб замест **о** трэба было напісаць **а**. Вусна змяніце слова *вады* так, каб замест **а** трэба было напісаць **о**.

II. Паўтарэнне вывучанага.

1. Работа па падручніку.

— Разгледзьце схему на старонцы 8. Успомніце і адкажыце, калі пішацца літара **ў**. Прывядзіце прыклады слоў, у якіх пішацца літара **ў**.

2. Работа па заданні на дошцы.

На дошцы змешчаны рэбус:

— Разгадайце рэбус. Як ласкава можна называць маці?

Дзеці называюць словы, а настаўнік вывешвае на дошку адпаведныя карткі:

маці, мама, мамачка, мамуля, мамуся, матуля, матулька.

Запішыце тыя словы, у якіх ёсць гук [у].

3. Работа па падручніку.

Практыкаванне 12.

— Прачытайце тэкст. Чаму трэба быць уважлівымі да сваіх матуль? Як дзецям трэба праяўляць сваю любоў да матуль? Спішыце выдзеленыя сказы, устаўляючы ў словы патрэбныя літары.

Падчас запісу сказаў адзін з вучняў каменціруе выбар напісання **у** або **ў**.

4. Развіццё маўлення.

— Раскажыце, якое свята адзначаецца 14 красавіка. Як вы павіншуете матулю ў гэты дзень?

Вучням раздаюцца карткі, на якіх запісаны наступныя спалучэнні слоў:

Віншавальная пашто(у/ў)ка, ласкавая (у/ў)смешка, дзясяткі (у/ў) дзённіку, парадак (у/ў) кватэры, цудо(у/ў)ны малюнак, пяшчотны пацал(у/ў)нак, смачны пачаст(у/ў)нак.

— Прачытайце спалучэнні слоў на картках і адкажыце, якія падарункі можна зрабіць для матулі на свята.

Закрэсліце непатрэбныя літары ў дужках. Раствлумачце правапіс у словах літар **у** – **ў**.

Вучні калектыўна выконваюць заданне на картках, па чарзе тлумачаць выбар літары **у** або **ў**.

5. Самастойная работа.

Практыкаванне 13.

— Прачытайце верш. Які святочны падарунак вырашыла зрабіць дачушка маме? Чаму верш мае такую назву? Спішыце, устаўляючы патрэбныя літары. Раствлумачце іх правапіс.

Вучні самастойна выконваюць заданне. Пасля выканання праводзіцца ўзаемаправерка напісанага.

6. Работа па падручніку.

Практыкаванне 14.

— Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць? Як трэба ставіцца да сваіх бацькоў? Назавіце ў прыказцы словы з гукам [ў]. Якой літарай ён перадаецца на пісьме? Спішыце прыказку, падзяляючы словы на склады.

Адзін з вучняў тлумачыць у час запісу, як правільна трэба падзяліць словы на склады: Шануй бацькоў, другіх не знойдзеш.

Практыкаванне 15.

— Прачытайце сказы, дапаўняючы словы з пропускамі гукамі [ў] або [у]. Ці былі вы ў пасёлку Ушачы? Ці чулі, што ў Беларусі ёсць рака з назвай Ушача? (У выпадку, калі для вучняў гэтыя геаграфічныя назвы невядомыя, настаўнік вывешвае на дошку фотаздымкі гарадскога пасёлка і рэчкі, якая працякае ў ім. Праводзіцца разгляд фотаздымкаў.)

— Назавіце словы ў сказах, якія трэба пісаць з вялікай літары. Раствлумачце правапіс вялікай літары ў гэтых словах. Якую літару (**у** або **ў**) трэба напісаць у словах *Ульянка, Уладзімір, Ушачы, Ушача* (гэтыя словы з пропускамі літар можна запісаць на дошцы). Чаму? Запішыце адзін сказ на выбар.

— Пры выкананні дамашняга задання вы прыгадаеце верш Уладзіміра Іванавіча Карызны, зможаце выразна прачытаць яго для мамы.

III. Дамашняе заданне.

Практыкаванне 16. (У якасці творчага варыянта дамашняга задання можна прапанаваць вучням вусна растлумачыць правапіс літар у словах, падбраць да верша сваю мелодыю і падрыхтавацца праспяваць песню ў класе.)

IV. Вынік урока.

— Чым адрозніваюцца гукі [ў] і [у]? Калі пішацца літара **ў**? Прыдумайце сказы са словам *учора*: у адным сказе гэтае слова павінна пачынацца з літары **у**, а ў другім — з літары **ў**.

Урок 4. Паўтарэнне

Мэты: актуалізаваць веды трэцякласнікаў пра зычныя гукі [т] – [ц’], [д] – [дз’], іх абазначэнне на пісьме літарамі, пра зацвярдзелыя зычныя; адпрацоўваць уменні перадачы на пісьме слоў з гукамі [дз’], [ц’], зацвярдзелымі зычнымі; выпрацоўваць вымаўленчыя навыкі, узбагачаць слоўнікавы запас навучэнцаў словамі лексікасемантычнай групы «жывёлы», амонімамі,

сінонімамі, развіваць назіральнасць, эрудыцыю навучэнцаў; выхоўваць любоў да прыроды, сяброўскія адносіны паміж аднакласнікамі.

Абсталюванне: карткі з гукамі ([б] – [б’], [п] – [п’], [р], [ж], [ш], [ч], [дж], [ц], [в] – [в’], [г] – [г’] і інш.), карткі з прыказкамі, схемы правапісу спалучэнняў **жы, шы, жэ, шэ, цэ**, аўдыёзапіс песні «Самая лепшая» (муз. А. Рэмізоўскай, сл. У. Карызны).

I. Праверка дамашняга задання.

— Прачытайце верш з дамашняга практыкавання. Якое пачуццё да матулі перадаецца ў ім? Якія літары вы ўставілі ў словы? Чаму? Хто з вас падабраў да верша сваю мелодыю і можа праспяваць песню, якая атрымалася?

Заслухоўваецца выкананне песні падрыхтаванымі вучнямі.

— А зараз паслухайце поўнасьцю песню «Самая лепшая» на словы Уладзіміра Іванавіча Карызны. Музыку да яе напісала Алена Раманаўна Рэмізоўская.

Праслухоўванне песні вучнямі.

— Чым падобная мелодыя гэтай песні на тыя, якія спявалі вучні нашага класа?

II. Паўтарэнне вывучанага.

1. Работа па заданні на дошцы.

На дошцы запісаны лесвіцы слоў:

		е	д					
		ю	б	а				
		і	в	а	к			
		ё	н	н	і	к		
		я	р	ж	а	в	а	
		ь	м	у	х	а	ц	ь

	ь	м	а					
	ё	т	к	а				
	і	к	а	в	ы			
	ю	л	ь	п	а	н		
	я	г	н	у	ц	ц	а	
	е	м	н	а	в	а	т	ы

— Дапоўніце кожнае слова першай лесвіцы слоў аднымі і тымі ж літарамі. Прачытайце словы. (Вучні па чарзе называюць словы, дапісваюць патрэбныя літары на месцы пропускаў.) Які гук вымаўляецца ў пачатку кожнага з гэтых слоў? Які ён? Як гук [дз’] перадаецца на пісьме? Як абазначаецца на пісьме мяккасць гук [дз’]?

— Дапоўніце кожнае слова другой лесвіцы слоў аднымі і тымі ж літарамі. Прачытайце словы. (Вучні па чарзе называюць словы, дапісваюць патрэбныя літары на месцы пропускаў.) Які гук вымаўляецца ў пачатку кожнага з гэтых слоў? Які ён? Як гук [ц’] перадаецца на пісьме? Як абазначаецца на пісьме мяккасць гук [ц’]?

Пасля таго як вучні прыгадаюць правіла правапісу літар **ц, дз**, аналізуецца схема ў падручніку на с. 11.

2. Работа па падручніку.

Практыкаванне 17.

— Прачытайце першую скорагаворку. Назавіце ў ёй словы з гукам [дз’]. Прачытайце другую

скорагаворку. Назавіце ў ёй словы з гукам [ц’]. Што абазначае слова *цікуюць*? Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць скорагаворкі.

Праводзіцца конкурс на лепшага чытальніка скорагаворак.

— Запішыце скорагаворкі па памяці. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккія зычныя гукі і галосныя пасля іх.

Пасля выканання задання вучні робяць самаправерку напісанага, параўноўваючы запісаныя сказы з узорам у падручніку. Адзін з вучняў называе літары, якія падкрэсліў у словах.

Практыкаванне 18.

— Прачытайце, дапаўняючы сказы патрэбнымі словамі. (Вучні зачытваюць тэкст, які атрымаўся.) Чым вы можаце дапоўніць апісанне дзятла?

Спішыце, устаўляючы ў словы патрэбныя літары.

Вучні самастойна запісваюць тэкст, пасля выканання задання праводзіцца ўзаемаправерка напісанага.

— Падкрэсліце літары, якія пішуцца пасля **дз, ц**.

Практыкаванне 19.

— А зараз пагуляем у перакладчыкаў. Я буду называць вам рускія словы, а вы будзеце перакладаць іх на беларускую мову і правільна вымаўляць.

Настаўнік чытае рускія словы з практыкавання, вучні па чарзе вымаўляюць іх па-беларуску.

— Давайце запішам беларускія словы. (Адзін з вучняў працуе каля дошкі, астатнія выконваюць заданне ў сшытках.) Падкрэсліце ў запісаных словах літары, якія пішуцца пасля **дз, ц**. Вусна складзіце сказ з двума з запісаных слоў.

Заслухоўваюцца адказы вучняў. Два лепшыя сказы запісваюцца ў сшытках і на дошцы.

Практыкаванне 20.

— Прачытайце назву верша. Што можа перавозіць вожык? Давайце прачытаем верш, вымаўляючы на месцы пропускаў гукі [ц’] або [дз’], і праверым нашы здагадкі.

Чытанне верша вучнямі.

— Чаму верш мае такую назву? Як вожык рыхтуецца да зімы? Выпішыце з верша выдзеленыя словы, устаўляючы патрэбныя літары. Падкрэсліце словы, у якіх літар больш, чым гукаў.

Вучні самастойна выконваюць заданне. Потым арганізуюцца калектыўная праверка напісанага. Адзін з вучняў зачытвае выпісаныя словы, называе літары, якія ўставіў на месцы пропускаў, і тлумачыць іх правапіс. Другі вучань зачытвае словы, у якіх літар больш, чым гукаў.

3. Гульня «Знайдзі пару».

Настаўнік раздае кожнаму вучню картку з гукам: [б], [б’], [п], [п’], [р], [ж], [ш], [ч], [дж], [ц], [в], [в’], [г], [г’] і інш. (колькасць картак рыхтуецца па колькасці вучняў у класе).

— Зараз мы з вамі пагуляем у гульню і паспрабуем саставіць пары мяккіх і цвёрдых зычных гукаў. Я буду называць імя вучня, ён павінен устаць і паказаць усім астатнім картку з гукам, якая ў яго ёсць. Той з вучняў класа, які знойдзе ў сябе

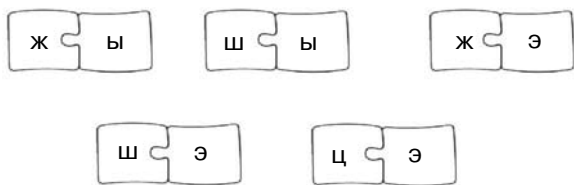
на картцы парны па мяккасці–цвёрдасці гук да паказанага, павінен устаць і сказаць: «Ёсць пара». У гэтым выпадку абодва вучні могуць сесці на свае месцы. Калі пара для гука не знаходзіцца, вучань застаецца стаяць, трымаючы ў руках гук.

Гульня пачынаецца і працягваецца да таго моманту, пакуль не знаходзіцца ўсе пары зычных гукаў па мяккасці – цвёрдасці і пакуль не вылучаюцца ўсе зацвярдзелыя зычныя гукі.

— Падыдзіце да дошкі тыя вучні, якія не знайшлі пар для цвёрдых зычных гукаў. Пакажыце ўсім астатнім вучням гэтыя гукі. Давайце вымавім усе разам гэтыя няпарныя цвёрдыя (зацвярдзелыя) зычныя гукі. (Вучні хорам вымаўляюць зацвярдзелыя зычныя гукі.)

— Адгарніце падручнік на с. 13 і разгледзьце схему. Успомніце і раскажыце, як зацвярдзелыя зычныя гукі перадаюцца на пісьме.

Пасля таго як вучні прыгадаюць правіла правапісу гэтых літар, настаўнік вывешвае на дошку схемы-апоры.

4. Работа па падручніку.

Практыкаванне 21.

— Прачытайце загадку. Пра якія грабяні гаворыцца ў ёй? Перачытайце апошні сказ загадкі. Як вы разумееце выраз *дзе ні грабяні*?

Пры неабходнасці настаўнік тлумачыць, што ў выразе ўжыта форма слова *грэбці* (аднакратнае дзеянне — грабяні), што ў сказе можна выкарыстаць блізкі па значэнні выраз *куды ні кінь*.

— Спішыце сказ, у якім ёсць словы з прапушчанымі літарамі. Падкрэсліце ў словах літары, якія абазначаюць зацвярдзелыя зычныя і галосныя пасля іх. (Адзін з вучняў працуе каля дошкі, астатнія выконваюць заданне ў сшытках.)

Практыкаванне 22.

— Да слоў з левага слупка падбярыце блізкія па значэнні словы з правага слупка.

Вучні калектыўна знаходзяць пары слоў-сінонімаў.

— Запішыце словы парамі, устаўляючы патрэбныя літары. (Адзін з вучняў каменціруе правапіс слоў падчас запісу.) Якія з гэтых слоў з'яўляюцца блізкімі па значэнні да слова *прыяцель*? Вусна складзіце сказы з гэтымі словамі.

5. Самастойная работа па заданні на картках.

Вучням раздаюцца карткі з прыказкамі:

Лепш адзін пр..яцель, чым дзесяць вор..гаў.
Сябр.. за грош.. не купіш.
І службу служы, і сяброу дапамаж..

— Прачытайце прыказкі. Як трэба ставіцца да сяброў. Чаму трэба даражыць сяброўствам? Устаўце

ў словы патрэбныя літары. Падкрэсліце ў словах літары, якія абазначаюць зацвярдзелыя зычныя гукі.

Пасля выканання задання праводзіцца ўзаемаправерка напісанага.

III. Дамашняе заданне.

Практыкаванне 23.

IV. Вынік урока.

— Якія з гукаў [т], [ц'], [д], [дз'] з'яўляюцца цвёрдымі, а якія — мяккімі? Прывядзіце прыклады слоў з гукамі [дз'], [ц']. Як перадаецца мяккасць гукаў [дз'], [ц'] на пісьме?

— Назавіце зацвярдзелыя зычныя гукі. Як яны перадаюцца на пісьме?

Урок 5. Паўтарэнне

Мэты: актуалізаваць веды трэцякласнікаў пра падоўжаныя зычныя гукі, іх абазначэнне на пісьме літарамі, пра правапіс апострафа і раздзяляльнага **ь** у словах; адпрацоўваць уменні перадачы на пісьме слоў з падоўжанымі зычнымі, з апострафам і раздзяляльным **ь**; выпрацоўваць вымаўленчыя навыкі, узбагачаць слоўнікавы запас навучэнцаў устойлівымі выслоўямі, народнымі прыкметамі, развіваць назіральнасць, эрудыцыю; выходзіць з літаратурнага да вывучэння мовы.

Абсталёванне: малюнкi сем'я, сям'і, дзяўчынкі, якая палівае кветкі, дзяўчынкі, якае поле градку; сігнальныя карткі.

I. Праверка дамашняга задання.

— Прачытайце верш з дамашняга практыкавання. Як выглядае сарока? Чаму яе называюць белабокай? Якія якасці сарокі прыгадвае аўтар у вершы? (Цікаўнасць, уменне гучна крычаць, стракатаць.) Назавіце ў вершы словы з пропускамі літар. Якія гукі вымаўляюцца на месцы пропускаў? Якія літары вы ўставілі ў словы? Чаму? Якія літары пішуцца пасля **ц**, **дз**?

— Дзе можна ўбачыць сароку? Якая гэта птушка: зімуючая ці пералётная?

II. Паўтарэнне вывучанага.

1. Работа па падручніку.

— Адгарніце падручнік на старонцы 15. Разгледзьце схему і прачытайце словы. Якія зычныя гукі могуць падаўжацца паміж галоснымі? Як абазначаюцца падоўжаныя зычныя на пісьме?

Практыкаванне 24.

— Спішыце словы, устаўляючы патрэбныя літары. Вучні запісваюць словы, па чарзе каменціруюць правапіс літар у кожнай пары слоў.

2. Гульня «Перакладчыкі».

— А зараз пагуляем у перакладчыкаў. Я буду называць вам рускія словы, а вы будзеце перакладаць іх на беларускую мову і правільна вымаўляць.

Настаўнік называе рускія словы **солью, ночью, мышью, ланью, судья, раздолье**, вучні па чарзе вымаўляюць іх па-беларуску. Той з вучняў, які першым правільна вымаўляе першае слова, выходзіць да дошкі і запісвае яго, астатнія запісваюць яго ў сшытках. Аналагічная праца праводзіцца з іншымі словамі.

3. Работа па падручніку.

Практыкаванне 25.

— Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць? Спішыце, устаўлячы патрэбныя літары. Падкрэсліце ў словах літары, якія абазначаюць зацвярдзелыя зычныя і галосныя пасля іх.

4. Работа па заданні на дошцы.

На дошцы прымацаваны малюнкi і зроблены подпісы пад імі:

сем..я

сям..я

пал..ю

пал..ю

— Разгледзьце малюнкi. Што на іх намалювана? Назавіце словы, у якіх на месцы пропускаў паміж зычным і галосным вымаўляецца гук [й]. Якія знакі трэба дапісаць у гэтыя словы?

Адгарніце падручнік на старонцы 16. Разгледзьце схему. Раскажыце, калі ў словах пішуцца апостраф і раздзяляльны мяккі знак.

5. Работа па падручніку.

Практыкаванне 26.

— Прачытайце словы. Які гук вымаўляецца ў іх на месцы пропускаў паміж зычным і галосным? Якую літару або знак трэба ўставіць ў словы?

Вучні па чарзе вымаўляюць кожнае слова, называюць гук у слове на месцы пропуска, тлумачаць, якая літара або знак прапушчаны.

— Па якой прымеце гэтыя словы падзелены на дзве групы? Самастойна запішыце словы, дапісваючы ў іх патрэбную літару або знак.

Практыкаванне 27.

— Прачытайце вершаваныя радкі. Што абазначае выдзелены выраз у іх? (*Вельмі смачны.*) Прачытайце спалучэнні слоў, запісаныя на дошцы:

за вушы не адцягнеш, у роце растае, пальца ў рот не кладзі, язык праглынеш.

— Якія з іх блізкія па значэнні да выразу *пальчыкі абліжаш?*

Крыніцы ілюстрацый:

http://pixelbrush.ru/uploads/posts/2013-05/1370002542_awrvc4s9a8xpfkn.jpg
<https://sosed-domosed.ru/wp-content/uploads/2012/04/Rugachka.jpeg>
http://www.ulanude.strana-krasoty.ru/images/stories/ulanude_/derev3.jpg
<https://cs2.livemaster.ru/storage/27/03/a39a02b88d465bcf26f78e66bdh3--kartiny-i-panno-risunok-mak-akvarel.jpg>
https://gym1505.ru/sites/default/files/news/shkola_myacha.png
<http://hitagro.ru/wp-content/uploads/2013/07/semya-200x200.jpg.pagespeed.ce.2J0irNLe7t.jpg>
<http://dou1-usolie.ru/wp-content/uploads/2016/09/image001.jpg>
<https://prv2.lori-images.net/devushka-propalyvaet-gryadki-na-dache-0003437230-preview.jpg>
<https://us.123rf.com/450wm/AlexBannykh/AlexBannykh1403/AlexBannykh140300094/27251333>

— Спішыце вершаваныя радкі, устаўляючы ў словы патрэбныя літары або знак.

Адзін з вучняў працуе каля дошкі, астатнія — у сшытках. Вучань каля дошкі каменціруе правапіс слоў падчас запісу.

Практыкаванне 28.

— Прачытайце верш. Якія стравы з грыбоў падабаюцца вам? Хто з вас любіць іх збіраць? Якія грыбы вы любіце збіраць? З кім вы ходзіце ў грыбы?

— Спішыце. Устаўце ў словы патрэбныя літары.

Адзін з вучняў працуе каля дошкі, астатнія — у сшытках. Вучань каля дошкі каменціруе правапіс слоў падчас запісу.

Практыкаванне 29.

— Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі з правага слупка. Калі так гавораць? Спішыце. Устаўце ў словы патрэбныя літары.

Вучні працуюць самастойна. Пасля выканання практыкавання праводзіцца ўзаемаправерка напісанага.

Практыкаванне 30.

— Прачытайце народную прыкмету і прыказку. Якія прыкметы дажджлівага лета вы ведаеце? (Калі вучні не прыгадваюць такіх прыкмет, настаўнік называе іх сам: *З бярозы цячэ шмат соку — да дажджлівага лета. Частыя туманы ў сакавіку — да дажджлівага лета. Калі бяроза выкінула лісце раней за вольху — лета чакаеца гарачае і сонечнае, а калі ж раней распусцілася вольха — да халоднага і дажджлівага лета.*)

Запомніце народную прыкмету з практыкавання. Растлумачце правапіс выдзеленых літар у словах. Запішыце першы сказ па памяці. Падкрэсліце слова з раздзяляльным мяккім знакам.

Пасля выканання задання праводзіцца самаправерка напісанага.

III. Дамашняе заданне.

Практыкаванне 31.

IV. Вынік урока.

— Калі падаўжаюцца зычныя гукі? Прывядзіце прыклады слоў з падоўжанымі зычнымі. Як абазначаюцца падоўжаныя зычныя на пісьме?

Калі ў словах пішуцца апостраф і раздзяляльны мяккі знак? Я буду называць вам словы, а вы пакажаце сігнальнымі карткамі, які раздзяляльны знак пішацца ў іх.

Настаўнік чытае словы: *пер'е, вальер, з'явіўся, льецца, вераб'і, парцьеры, кар'ера, Афанасьеў.*